

Серед княжих імен династії Рюриковичів жодного разу не використані імена Кий, Щек, Хорив, Аскольд, Дір. Дані антропонімії свідчать, що ніякого відношення перші князі Русі до цієї династії не мають. Між іншим, ім'ям легендарного Рюрика згодом названо лише двох князів в 8 і 10 поколіннях. Обидва Рюрики Ростиславичі. Серед численних синів і племінників великих князів Київських Ігоря, Святослава, Володимира, Ярослава Мудрого, братів Ярославичів – Ізяслава, Святослава, Всеволода немає жодного Рюрика. Перший Рюрик – правнук Ярослава Мудрого. Дані антропонімії доводять, що офіційна версія про походження династії від Рюрика з'явилася не раніше середини

XI ст. Реальними засновниками династії були князі Віщій Олег і Ігор, чіі імена використовувались в усіх поколіннях династії багаторазово.

1. Карамзин Н.М. Предания веков. – М., 1988. 2. Ключевский В.О. Сочинения: В 9-ти т. Т. I. Курс русской истории. Ч. I. – М., 1987. 3. Летопись руський. – К., 1989. 4. Полное собрание русских летописей. Том второй. Ипатьевская летопись. – М., 1962. 5. Полное собрание русских летописей. Том тридцать восьмой. Радзивилловская летопись. – Л., 1989. 6. Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII-XIII вв. – М., 1982. 7. Слово о полку Игореве. – К., 1986. 8. Соловьёв С.М. Сочинения. В 18 кн. Кн. I. Т. 1-2. – М., 1988. 9. Суперанская А.В. Имя – через века и страны. – М., 1990.

Надійшла до редколегії 12.02.09

Ю. Латиш, канд. іст. наук, асист.

ПЕРЕБУДОВА В СРСР ТА СУВЕРЕНІЗАЦІЯ УКРАЇНИ ОЧИМА ЗАХІДНОЇ ЛЮДИНИ (ЗА МЕМУАРАМИ Д. САТТЕРА)

У статті на основі мемуарів журналіста та письменника Д. Саттера розглядається формування і функціонування системи поглядів Західної цивілізації на перебудову в СРСР, його розвал та утворення незалежної України.

The article on the basis of D. Satter's memories deals with the forming and function of Western civilization system of views to the perestroika, decline of the USSR and creation of independent Ukraine.

Історія Радянського Союзу другої половини ХХ ст. належить до недостатньо досліджених періодів в українській історичній науці. Попри те, що на тему перебудови та унезалежнення союзних республік написано тисячі монографій, статей, спогадів, видано документальні збірники, комплексного підходу до цієї теми ще не вироблено. З огляду на це варто було б розглянути погляди західних дослідників та мемуари іноземців, адже на Заході, зокрема у США, створено цілі наукові дисципліни, пов'язані з вивченням Радянського Союзу – радянологія та кремлінологія.

Мету цієї статті автор вбачає в тому, щоб, спираючись на мемуари Д. Саттера, як такі, що відображають типовий погляд американця, проаналізувати погляди, що панують в західному світі, на перебудову в СРСР та суверенізацію України.

Девід Саттер – американський журналіст і письменник, автор книги "Вік безумства. Розпад та падіння Радянського Союзу". В 1976–1982 рр. працював у Москві кореспондентом "Financial Times". У 1979 р. розпочав писати книгу. Того ж року радянська влада намагалася вислати Д. Саттера з СРСР. За підтримки дисидентських кіл (зокрема, Робочої комісії із розслідування використання психіатрії в політичних цілях) та співробітників західних дипмісії йому вдалось зібрати матеріали про порушення прав людини. Це – історії кількох людей, які за свої опозиційні погляди були вміщені до в'язниці (А. Корягін) або психіатричних лікарень (О. Нікітін, О. Шатравка) тощо. Зрештою Д. Саттера було оголошено персоною non grata в СРСР. У 1986–1988 рр., попри це, він неодноразово приїздив до Радянського Союзу за особливим дозволом. В цей час було зібрано основний масив інформації про перебудову.

Д. Саттер – не вчений, він не належить до когорти радянологів чи кремлінологів, він – пересічний американець. Тим цікавішою для нас є його книга, адже у ній відображено типові враження іноземця від СРСР. З огляду на це, його книгу навряд чи можна назвати дослідженням, переважно – це публіцистика, спогади з використанням зібраного матеріалу під час журналістської діяльності.

Уявлення Д. Саттера про доперебудовний СРСР повністю збігаються з ідеологізованим поглядом більшості американців на нього як на "імперію зла". В авторських оцінках домінує оруеллівський дух, навіть толкіністська дихотомія добра і зла, причому Радянському Союзу відводиться роль Мордору.

Д. Саттер розглядає Радянський Союз як "продукт сучасної форми мегаломанії – ідеї, що людські дії мо-

жуть бути керовані без допомоги трансцендентних законів" [16, с. 7]. Для нього СРСР – держава, яка наділила себе атрибутами Бога, історія якої – спроба "руйнування "морального центру" цілої нації" [16, с. 9], що призвело радянських людей до "небаченого в історії рівня деградації" [16, с. 11].

Коли після захоплення влади більшовиками, відзначає Д. Саттер, комуністичні ідеали не матеріалізувались, влада почала силою переробляти існуючу реальність [16, с. 10]. Для цього використовувались пропаганда через ЗМІ, яка "подавала громадянам брехливий погляд на їхнє власне життя, привабливіший, ніж реальність, яку вони бачили довкола" [16, с. 46], а також "фіктивні інститути", які створювали враження абсолютної демократії в СРСР, – вибори, суботники та соціалістичні змагання [16, с. 49]. В країні панував міф одностайності [16, с. 236].

Усе радянське життя для Д. Саттера – це псевдорéalність, створена Комуністичною партією: "Спроба створити штучну реальність перетворила життя радянських людей на подобу якогось маскараду. Те, що ставало важливим, не було правдою, важливим було те, що було схоже на правду. Дійсність було замінено організованою фальсифікацією, щоб реальне життя могло, нехай постфактум, підтвердити радянську ідеологію. Західний світ зі здивуванням спостерігав появу цілої низки радянських імітацій демократичних інститутів: профспілки, які захищали начальство; газети, які не містили інформації; суди, в які марно було звертатись за допомогою; парламент, який завжди одностайно підтримував уряд" [16, с. 10]. Внаслідок цього, на думку Д. Саттера, у радянських людей відбувалось "розщеплення свідомості" (оруеллівське "двомислення"), що давало змогу розрізнити ідеологічну надбудову режиму та моральний базис окремої людини.

Зрозуміло, що з такими ідеологічними установками досить важко дати об'єктивну оцінку процесу розвалу Радянського Союзу. Тому перебудову Д. Саттер називає ілюзією, що "комуністична влада може бути збережена без застосування сили" [16, с. 55]. Про яку силу йде мова і проти кого вона мала бути застосована у випадку непровадження перебудови журналіст не уточнює.

До перебудови або реформ (ці терміни у Д. Саттера часто синонімічні) підштовхнули відставання у військовій галузі, ідеї комуністів-"лібералів" та провал спроб модернізації. До останніх Д. Саттер відносить заходи М. Горбачова з наведення дисципліни на виробництві, антиалкогольну кампанію, боротьбу проти нелегальних доходів, та нову систему державного контролю ("держ-

прийомку") [16, с. 57]. Тобто з перебудови (реформ) вилучається її початок – економічні перетворення, які Д. Саттер розглядає лише як одну з її причин. Таким чином, вихолощується сам термін "перебудова", яка зводиться лише до процесу гласності та розвалу СРСР.

Такий погляд на перебудову доволі поширений на Заході. Зокрема, А. Аслунд вважає, що "економічні реформи були розпочаті, але не доведені до очікуваного рівня. Замість того вони дискредитували економічне обґрунтування соціалістичної системи" [1, с. 72]. В "Короткому оксфордському політичному словнику" зазначається, що "політична лібералізація, символами якої стали гласність і перебудова" не мала супроводу у вигляді економічної лібералізації [12, с. 127], тобто зрозуміти різницю між "гласністю" і "перебудовою" доволі важко.

В СРСР та пострадянських країнах перебудову розуміли і розуміють зовсім по-іншому. Початок політики гласності у січні 1987 р. українські історики вважають другим етапом перебудови [2, с. 257; 3, с. 89; 14, с. 18]. М. Горбачов наголошував, що започатковані ним процеси полягають "в серйозній структурній перебудові економіки, реконструкції її матеріальної бази, у нових технологіях, зміні інвестиційної політики, у високому рівні управлінських систем. І все це інтегрується в головне – у прискорення науково-технічного прогресу" [6, с. 22]. Але перебудова можлива "тільки через демократію і завдяки демократії" [6, с. 26–27]. Тобто для М. Горбачова демократизація і гласність – лише засіб перебудови, а не сама перебудова.

(Тут слід зауважити, що зі слів М. Горбачова теж не до кінця зрозуміло, що таке перебудова, скільки вона триватиме і яку мету переслідує: "Нерідко виникає запитання: а чого ж ми хочемо досягти в результаті перебудови, до чого прийти? На це запитання навряд чи можна дати детальну, педантичну відповідь. Не в наших традиціях займатися пророкуванням і намагатися визначити наперед усі архітектурні елементи тієї суспільної будівлі, яку ми зведемо у процесі перебудови" [6, с. 30]. Щоправда, раніше радянський генсек, якого часто звинувачували в нездатності ясно висловити свої думки, зазначав, що на квітневому пленумі ЦК КПРС 1985 р. "вдалося запропонувати уже більш-менш продуману і систематизовану програму, виробити стратегію дальшого розвитку країни і тактику дій" [6, с. 21]).

Спробу, об'єднавши різні підходи до перебудови науковців пострадянських країн, дати універсальне її визначення зробив О. Бойко. Але його спіткала невдача, адже, перерахувавши, 8 визначень суті перебудови і декларувачи намір синтезувати їх, історик зрештою майже дослівно повторив одне з них: перебудова – це класичний варіант модернізації наваздогін [3, с. 87, 89].

Розглядаючи гласність, Д. Саттер подав власне бачення радянського медіа-простору. Не можна не погодитись, що радянські ЗМІ перебували під цілковитим контролем держави. Щоправда, викликає заперечення твердження про апріорну недостовірність при висвітленні будь-якої події в СРСР. "З початком якоїсь значної події у світі, – зазначав Д. Саттер, – радянські засоби масової інформації перетворювались на дзвінку луну, яка передавала дивну, але доволі послідовну версію дійсності. Ця неправдива реальність вклинювалась між емпіричною реальністю та середнім громадянином, зводячи нанівець роль власної думки радянської людини, вкритої міцною пеленою неправдивої інформації. Це була реальність, як її розумів режим, а не та реальність, котра оформлювала основні політичні переконання самої особи" [16, с. 262]. Цілком слушно американський журналіст відзначив, що гласність "пробила отвір у цій замкненій системі. Витворений ж у результаті цього ефект виявився спустошливим і невідконтрольним" [16, с. 262]. Коли в пресі почала з'являтися інформація, що суперечила офіційній точці зору, це викликало шок суспільства [16, с. 53].

Д. Саттер добре усвідомлював, що гласність використовувалась М. Горбачовим, перш за все, в якості зброї у політичній боротьбі, одночасно констатує її непередбачувані наслідки: "У результаті герої та негідники в радянському політичному пантеоні помінялись ролями. Але, розпочавшись як внутрішньопартійна "уловка", гласність завершилась втратою віри в комунізм, яка була найсильнішим джерелом підтримки режиму. В свою чергу, ця зміна визначила долю системи, тому що саме віра в комунізм допомагала виправдовувати величезне число жертв режиму" [16, с. 259–260].

Політика гласності нерозривно пов'язана з кампанією перегляду історії СРСР, що потягла за собою десакаралізацію комунізму як ідеології. Друга хвиля десталінізації (перша відбулась після XX з'їзду КПРС), безперечно, була добре організованою і санкціонованою з найвищих кабінетів. Д. Саттер відзначає її всеохопність: "Викриття Сталіна було в кожній газеті, це стало постійною темою телепрограм. Здавалось, що тепер кожна радянська людина, в тому числі й офіцер КДБ, вважає своїм обов'язком зробити внесок у справу викриття Сталіна. В той же час весь негатив, починаючи від нестачі продовольства і закінчуючи відсутністю закону, приписували спадщині сталінізму" [16, с. 283]. Тут американський журналіст дуже точно вловив зворотній бік антисталінської кампанії – звалити всю провину за кризовий стан країни на "важку спадщину сталінізму".

Антисталінська кампанія, на думку Д. Саттера, була однією з найважливіших причин десакаралізації комуністичних ідей, втрати віри в комунізм [16, с. 66]. Журналіст відзначив, що вона досягла успіху: "Початок 1989 року був найвищою точкою антисталінської кампанії – матеріали про масові репресії та руйнування селянства щоденно з'являлись у газетах, усюди точилися суперечки про те, чи був сталінізм природним продуктом соціалістичних ідей чи це було відхиленням від них. Проте ніхто не сумнівався в достовірності образу самого Сталіна" [16, с. 277]. Причини успіху антисталінської кампанії, на наш погляд, вдало визначив Ф. Фукуяма: "Люди пам'ятали зло за особисті страждання, яких вони зазнали при сталінізмі. Практично в кожній сім'ї загинув хтось із родичів або друзів під час колективізації, у Великий Терор тридцятих років, на війні, яка коштувала набагато дорожче через зовнішньополітичні помилки Сталіна. Люди знали, що жертви були засуджені несправедливо і що радянський режим так і не взяв на себе відповідальність за ці страшні злочини" [18, с. 67].

Наступним кроком по декомунізації світогляду радянської людини Д. Саттер вважає розвінчання В. Леніна та Жовтневої революції. "Спочатку, – зазначав він, – правда про Сталіна не налаштувала людей проти Леніна" [16, с. 283], у 1989 р. преса наважувалась лише натякати, що Ленін причетний до актів жорстокості. В лютому 1990 р. з Конституції вилучили шосту статтю, "і люди перейшли цю грань, розпочався перегляд ставлення до Леніна. Вперше стали говорити, що Ленін чудово знав про акти терору, здійснені на початку правління більшовиків" [16, с. 284].

Наслідки руйнації колективної пам'яті радянських людей були катастрофічними для партії, держави і багатьох людей. Д. Саттер навів чимало прикладів "кризи свідомості", коли людей опановувала зневіра, вони вважали своє життя прожитим даремно. Бібілотекар тюменського заводу М. Баранова заявила, що "викладачі були розгублені, вони не знали, чого навчати. А що стосується нас, то ми втратили будь-який інтерес до історії партії і взагалі до історії СРСР" [16, с. 281]. Не названа викладачка історії КПРС повідала Д. Саттеру, що "всі роки нашого викладання можна просто так викреслити" [16, с. 264]. На основі цього було зроблено висновок, що вже у 1988 р. СРСР охопила криза віри в комуністичні ідеї [16, с. 41]. Отже, антикомуніст

Д. Саттер постулює ту ж думку, що й адепт СРСР С. Кара-Мурза: перебудова зруйнувала колективну історичну пам'ять радянського суспільства [11, с. 136].

Через гласність, вважає Д. Саттер, було зруйновано три фактори політичної стабільності СРСР: відсутність національних конфліктів, консервативність робітничого класу та солідарність правлячої еліти [16, с. 392]. Попри симпатію до гласності, він був змушений визнати, що для більшості радянських людей гласність стала ментальною катастрофою: "Москва, здавалось, змирилася зі своєю десакарлізацією. Гасла зникли зі стін. Портрети членів Політбюро, включаючи Горбачова, раніше розвішані по місту, стали рідше впадати в око. Будівлі старішали; на вулицях з'явилися безпритульні й інваліди, яких раніше затримувала й ізолювала міліція. Виникли перебої з вивозом сміття" [16, с. 53].

Д. Саттер не згадував про обмеженість гласності. Сконцентрувавшись на викриттях злочинів минулого, вона лише поверхово зачепила корупційний айсберг всередині радянської верхівки. На думку сучасних дослідників, поза межами публічного обговорення залишилися "питання про фінансовий тіньовий капітал, про його контроль за тіньовим виробництвом, про регіональних та міжрегіональних "тіньовиків", їх зв'язки та суперечності, про історію накопичення багатств в кожному з регіонів СРСР, про тіньову релігію, ідеологію, політику, тіньові мозгові центри, про регіональні відомства (міністерства), захоплені капіталом що називається "на корню" і перетворювані на штаби та "тіньові радміни", одним словом, про наявність, по суті, другої владної системи, "держави в державі" [13, с. 19].

До М. Горбачова та його дій американських журналістів ставиться з симпатією, хоча й усвідомлює його прагнення до концентрації влади. Д. Саттер дуже точно визначив причини скликання М. Горбачовим З'їзду народних депутатів: "щоб позбавити партійну еліту можливості усунути його та протистояти реформам" [16, с. 72]. Прикметно, в якому порядку розташовує він ці чинники.

Вітчизняні дослідники теж дотримуються думки, що М. Горбачов відмовився від колективного способу прийняття рішень, який склався у ЦК після відставки М. Хрущова, та зруйнував систему розподілу вищих партійних і державних посад [9, с. 23]. В постанові Пленуму ЦК КПРС від 28 січня 1987 р. "Про перебудову та кадрову політику партії" підкреслювалось, що "вирішальним критерієм оцінки кадрів, їх політичної та громадянської позиції є ставлення до перебудови, завдань прискорення соціально-економічного розвитку країни, реальні справи по їх втіленню в життя. Партія висуватиме й підтримуватиме тих працівників, котрі не тільки розділяють курс на перебудову, але й активно, творчо включилися в процес оновлення, віддають всі сили спільній справі, вміють досягати успіху. Хто не в змоззі змінити на краще становище на дорученій ділянці, залишається байдужим до змін, що відбуваються, тримається за старе, той не має права займати керівну посаду" [8, с. 440–441]. Тобто, основним критерієм підбору кадрів для М. Горбачова був не професіоналізм, а відданість перебудові, тобто йому особисто як "головному прорабу перебудови".

Д. Саттер відзначає, що більшість партійних лідерів – ставлеників М. Горбачова виявились нездатними до політичної боротьби [16, с. 67]. Сам генсек, з одного боку, продовжував руйнувати владу партії, з іншого намагався не допустити до влади демократів. З цим пов'язується скасування 6-ої статті Конституції СРСР та введення президентської посади. Значна кількість голосів проти М. Горбачова на виборах Президента СРСР свідчила, на думку Д. Саттера, про те, що "відкрите протистояння Горбачову збільшується пропорційно до швидкості оволодіння ним владою" [16, с. 77].

На жаль, глибокий аналіз особистості М. Горбачова у праці Д. Саттера відсутній. Л. Кравчук, наприклад, пов'язує з особистістю генсека неспівпадіння завдань перебудови

та її наслідків: "Він продукував ідеї кожну хвилину. І думав, що він їх продукуватиме, а інші виконуватимуть" [15]. "Колі глибина кризи стала очевидною, Горбачов став більше дбати про збереження особистої влади, ніж про реформи" [16, с. 79], – констатував Д. Саттер.

Підтримуючи усунення КПРС від управління державою, Д. Саттер, разом з тим, чесно відзначив згубність такої політики для економічного розвитку: "Уже в 1989 році були відчутні наслідки відсторонення партії від керівництва економікою. Економічне зростання сильно уповільнилось, а до 1990 року знизилась і продуктивність праці. В системі фіксованих цін стримувана інфляція призвела до обвалу споживчого ринку. Влітку 1989 року з 211 продовольчих товарів вільно купити можна було тільки 23" [16, с. 79–80].

Серед причин краху СРСР у Д. Саттера відсутнє прагнення вищої партійної номенклатури перерозподілити державне майно. Інші західні дослідники, навпаки, розглядають його як одну з основних причин ліквідації Радянського Союзу. М. Доббс констатував: "Яка ж то була атмосфера розвалу режиму в Москві весною 1991 р.! Бюрократи поспішали вискочити з човна ще до того як буде занадто пізно, багато членів еліти усвідомлювали, що вони навіть без особливої ідеології можуть утримувати свої привілейовані позиції в суспільстві". Перед ними стало запитання: "Навіщо керувати Волгою, якщо ти можеш управляти власним "мерседесом"? Результат поділу еліти, напевно, допоможе пояснити патетику серпневого путчу 1991 р. Розумна номенклатура зі своїми керівниками вже давно обрала капіталізм, вона вже тоді наживалася з мирного приречення комунізму, а от путчисти втратили" [20, с. 373]. "Росія стає класовим суспільством, – писав колишній директор ЦРУ Б. Вудфорд, – Біля трьох тисяч сімей утворили еліту, і вони хочуть залишатися елітою" [4, с. 90].

До життя в СРСР Д. Саттер ставиться з неприхованою антипатією, а типова радянська людина викликає у нього в кращому разі співчуття. Люди з черги у нього – "похмурі й без посмішок, часто з набряклими обличчями та налитими кров'ю очима" [16, с. 47]; виходи з московського метро – "відригують величезні натовпи" [16, с. 48]; майор Радянської Армії – "свиноподібний" [16, с. 194]. Автор переконує читача, що в Радянському Союзі абсолютно все влаштовано неправильно. Мета робітників – "уникати роботи будь-якими засобами" [16, с. 170], вони "тягли додому з заводу все, що погано лежало" [16, с. 170]. Колгоспники після обіду – "або спали в полях, або сиділи вдома п'яні, або хропіли на сіновалі" [16, с. 175], "здавалось, вони нічим не цікавляться і жвавішають тільки, якщо мова йде про крадіжку або випивку" [16, с. 176], над колгоспом "нависала справжня спиртова хмара: натовпи людей хитались, пересуваючись вулицями, в магазинах час від часу спалахували суперечки" [16, с. 176]. Таким чином читача підштовхують до думки, що крах такої країни був неминучим. Натомість усі противники комуністичної влади змальовуються як люди високоморальні або як жертви боротьби за справедливість. Щоправда, один з таких "дисидентів" О. Шатравка був визнаний психічно хворим після того, як у військкоматі "вибіг з кімнати надвір, скинув сорочку і почав різати себе ножем" [16, с. 188]. Останній факт дозволяє припустити, що принаймні в цьому випадку радянська психіатрія не помилилась.

Інколи Д. Саттер подає неперевірену інформацію, згадує чутки, що ходили в народі, створюючи фантом небезпеки. Наприклад, під час установчих зборів Союзу офіцерів України "ходили чутки про те, що збори розженуть силою і всіх віддадуть під трибунал" [16, с. 352]. Чутками про ймовірний штурм Білого дому путчистами переповнений у нього цілий розділ. В подальшому ці чутки не підтверджувались, але Д. Саттер більше не згадує про них та причини їх виникнення, джерела походження тощо.

Ситуації в Україні в часи перебудови у Д. Саттера присвячено окремий розділ, що вже вирізняє її з-поміж інших радянських республік, яким присвячено лише декілька абзаців. З огляду на те, що Україна, на відміну від країн Балтії, Грузії, Вірменії чи Молдови, не була осередком опору союзному центру, це видається прикметним. Вочевидь, Д. Саттер є прибічником думки, що доля Радянського Союзу залежала від вибору України.

Ставлення Заходу до українського питання після Другої світової війни було доволі скептичним. У Директиві Ради національної безпеки США NSC № 20/1 від 18 серпня 1948 р. зазначалося: "Хоча українці й були важливим та специфічним елементом в Російській імперії, вони ніяк не проявили себе як "нація", здатна успішно розв'язувати питання незалежності..." [19, с. 385]. Те, що за 50 років ці погляди не зазнали суттєвих змін, засвідчила промова Дж. Буша-старшого у Верховній Раді УРСР, відома як "курча по-київськи".

На відсутність в Україні національно-визвольної боротьби вказував й О. Субтельний [17, с. 66]. Щоправда, окремі західні дослідники вбачали в національних рухах в СРСР аналог визвольних рухів, які в 1917–1918 рр. сприяли розпадові імперської Росії [21; 22].

Сам М. Горбачов визнав, що перебудова "буквально виплеснула" на поверхню суспільного життя безліч проблем у сфері міжнародних відносин [7, с. 14]. Щоправда, А. Каппелер вважає, що перший Президент СРСР "певний час не надавав належного значення вибухонебезпечності національно-визвольних рухів" [10, с. 292].

Д. Саттер, як і більшість західних дослідників, вважає Україну розколотою. Для нього лінія розколу проходила між трьома західними областями, де на виборах 1990 р. перемогла опозиція, та рештою України, яка виявилась лояльною до Компартії [16, с. 346]. Для С. Хантінгтона ця лінія розколу проходить між регіонами, де на президентських виборах 1994 р. більшість голосів отримав Л. Кравчук, та регіонами, що підтримали Л. Кучму [5, с. 204]. Вибори 2004, 2006 та 2007 рр. вочевидь дадуть змогу низці інших західних дослідників підкоригувати лінії розколу та навіть бравурно заявити, що західна цивілізація рухається на Схід.

Як і більшість дослідників, Д. Саттер вважає, що в Україні процес перебудови йшов повільно через опір партійного керівництва на чолі з В. Щербицьким. На підтвердження консерватизму українських партійців він навів фрагмент виступу першого секретаря ЦК КПУ С. Гуренка на квітневому Пленумі ЦК КПРС 1991 р.: "Люди з гіркотою помічають, що за останні роки країні було завдано таких збитків, яких не завдали б навіть вороги. Економіку зруйновано, суспільство розколоте, і більшість людей живе за межею бідності. Безробіття, страйки, криваві міжетнічні конфлікти – все це стало реальністю" [16, с. 86].

На думку Д. Саттера, важливими складовими формування ідеологічних засад незалежності України стали Чорнобильська катастрофа й антиросійські настрої. Гласність, оприлюднення подробиць русифікації

та штучного голоду сприяли тому, що багато українців прийшли до висновку, що їхня країна – не "братня республіка", а пригноблена країна [16, с. 335].

Щоправда, до серпневого путчу 1991 р. ідея незалежності України, на думку журналіста, повністю підтримувалася лише мешканцями Західної України. Путч показав українцям безсилля перед Москвою, що сприяло поширенню незалежницьких настроїв [16, с. 355]. Водночас, після провалу путчу в Україні спостерігався сплеск антиросійських настроїв і навіть "націоналістична реакція" [16, с. 346, 356].

Голосування комуністів за незалежність України Д. Саттер пояснює бажанням дистанціюватись від Росії, де було заборонено діяльність Компартії, та зберегти владу [16, с. 334]. Тобто "група 239" та "Народна рада", підтримавши незалежність, мали різні цілі: "Націоналісти вірили, що нарешті досягли своєї мети отримати незалежну Україну, а комуністи вірили, що уникли катастрофи і зможуть врятувати свої позиції в новій Україні" [16, с. 335].

Отже, Девід Саттер подав типовий погляд представника Західної цивілізації та перебудову в СРСР, його розвал та утворення на його уламках незалежних держав, у тому числі й України. Намагаючись бути об'єктивним, він подав чимало цінних зауважень щодо радянського життя, але цивілізаційний бар'єр завадив йому глибше зрозуміти внутрішні процеси функціонування радянської системи та причини її краху.

- 1 Аслунд А. Розбудова капіталізму. Економічні перетворення у країнах колишнього радянського блоку / Пер. з англ. – К., 2003.
- 2 Баран В. К., Даниленко В. М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр.) / Серія "Україна крізь віки". – Т. 13. – К., 1999.
- 3 Бойко О. Д. Феномен перебудови: причини, суть, наслідки // Сучасність. – 2002. – № 6. – С. 84–91.
- 4 Вудфорд Б. Признание шефа разведки. – М., 1990.
- 5 Гантінгтон Семюел П. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку / пер. з англ. – Львів, 2006.
- 6 Горбачов М. С. Перебудова і нове мислення для нашої країни і для всього світу. – К., 1988.
- 7 Горбачов М. С. Перебудова – партія – соціалізм: Промова у Києві на пленумі ЦК Компартії України, 28 верес. 1989 р. – К., 1989.
- 8 Государство Российское: Власть и общество с древнейших времен до наших дней. Сб. документов / Под ред. Ю. С. Кукушкина. – М., 1996.
- 9 Грач Л. И. Украина после Кучмы. – К., 2005.
- 10 Каппелер А. Росія як політична імперія: Виникнення. Історія. Розпад / пер. з нім. Х. Назаркевич, наук. ред. М. Крикун. – Львів, 2005.
- 11 Кара-Мурза С. Г. Антисоветский проект. – М., 2002.
- 12 Короткий оксфордський політичний словник / За ред. І. Макліна, А. Макмілана; Пер. з англ. – К., 2006.
- 13 Курганян С. Е., Аутеншлюс Б. Г., Гончаров П. С. и др. Постперестройка: концептуальная модель развития нашего общества, политических партий и общественных организаций. – М., 1990.
- 14 Литвин В. М. Україна на межі тисячоліть (1991–2000 рр.) / Серія "Україна крізь віки". – Т. 14. – К., 2000.
- 15 "Перестройка": двадцать лет спустя // День. – 2005. – № 73, 23 апр.
- 16 Саттер Д. Век безумия. Распад и падение Советского союза / пер. с англ. – М., 2005.
- 17 Субтельний О. Розпад імперії та утворення національних держав: випадок України / Пер. з англ. Ю. Петрусь // Сучасність. – 1994. – № 12. – С. 65–72.
- 18 Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / пер. с англ. М. Б. Левина. – М., 2005.
- 19 Шевякин А. П. Загадка гибели СССР. История заговора и предательства. – М., 2004.
- 20 Dobbs Michael. Down with Big Brother: The End of the Soviet Empire. New York 1997.
- 21 Simon G. Die nationale Frage – Motor oder Bremse der Perestrojka // Umbau des Sowjetsystems: Sieben Aspekte eines Experiments. – Stuttgart–Bonn, 1990. – С. 80–110.
- 22 Simon G. Die Nationalbewegungen und das Ende Sowjetsystems // Osteuropa. – 1991. – № 41. – С. 774–790.

Надійшла до редколегії 09.03.09

Є. Магда, канд. політ. наук

ТЕНДЕНЦІЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ БЛИЗЬКОСХІДНОЇ ПОЛІТИКИ США ПІСЛЯ ОБРАННЯ ПРЕЗИДЕНТОМ Б. ОБАМИ

У статті йдеться про зміни в американській політиці щодо регіону Близького Сходу з приходом в Білий дім 44-го президента США Барака Обами. Проаналізовано основні напрями близькосхідної політики Сполучених Штатів та зміни в них за нової адміністрації. Здійснено аналіз нових американських ініціатив в регіоні.

The article deals with changes in the American Middle East policy with appearing of the 44th president Barak Obama in the White house. The main directions of the Middle East policy of the United States and new changes in it are being analyzed. Analyses towards the main American initiatives in the region.

З приходом до влади в Сполучених Штатах Америки президента Барака Хусейна Обами політика Вашингтона

на Близькому Сході почала зазнавати суттєвої корекції. Це спричинено тим фактом, що американська адміністрація